

İSLÂM HUKUKUNDA CAN GÜVENLİĞİ

Doç.Dr.Hasan GÜLEÇ

İnsana canı Allah vermiştir. Bu tamamen küllî iradenin takdiridir. İslâm dininde haksız yere cana kıymak, adam öldürmek, kan dökmek büyük günahlardandır; cezası ağır olan bir suçtur. Kur'an-ı kerimde şöyle buyrulur: *"Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana haksız yere kıymayınız".*¹ *"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve ona büyük bir azap hazırlamıştır".*² *"Kim bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk yapmaya karşılık olmaksızın, haksız yere bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir canı kurtarırsa bütün insanlara hayat vermiş gibi olur".*³ Veda Haccı Hutbesinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz kanlarınız (canlarınız) ve mallarınız, bu ayın, bu günün ve bu yerin kutsal oluşu gibi kutsaldır".*⁴

İslâm hukukuna göre hayat hakkı ve can güvenliği çok önemlidir. Yaşama hakkı, korunması birinci sırada yer alan en kutsal insan hakkıdır. İnsanlar bu hakkın kutsal olduğu inancı ile eğitilmeli, buna gönülden inanmalı ve saygı göstermelidirler.

Hz. Peygamber, büyük günahları sayarken, özellikle, haksız olarak insan öldürmeyi birkaç kere tekrarlamış, bunun en büyük günah olduğunu vurgulamıştır. Ebû Hureyre'nin (ö.59/679) rivayet ettiğine göre şöyle buyurmuştur: *"İnsanı mahvedecek yedi günahtan uzak durunuz".* Kendisine, ey Allah'ın peygamberi, bunlar nedir diye soruldu. Şu cevabı verdi: *"Allah'a eş koşmak, büyü yapmak, haketmiş olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymak, yetim malı yemek, faiz yemek, düşmanla çarpışma sırasında harbten kaçmak ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu mü'min kadınlara zina iftirasında bulunmak".*⁵

¹ En'am 6/151; İsrâ 17/33; Furkan 25/68

² Nisa 4/93

³ Mâide 5/32

⁴ Buhârî Muhammed b. İsmâil. Sahih, ilim 37, hac 133, İstanbul, Âmira, 1315; Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, Sahih, hac 147, kasâme 29,30, Mısır, Dâru lhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1374/1955

⁵ Buhârî, vesâyâ 23, 48, hudûd 44; Müslim, îman 144; Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, Sünen, vesâyâ 10, Humus, (nşr. Muhammed Alî es-Seyyid), 1388/1969; Nesâî Ebû Abdî'r-Rahmân Ahmed b. Şuayb, Sünen, vesâyâ 12, Mısır, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1348/1930. (Benzer hadisler için bk. Buhârî, diyât 1; Müslim, îman 142).

İnsanın gönlüne Allah korkusu iyice yerleştirilmediği, insan iyi terbiye edilmediği, aksine adam öldürmeye, çeşitli vesilelerle teşvik edildiği zaman kan dökme içgüdüsünün dizginleri ele aldığını görürüz. Zaten melekler, Hz. Âdem yaratılırken böyle bir endişeyi dile getirmişlerdi:

"Hani rabbın meleklere, 'ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Melekler, 'orada fesat çıkaracak, kanlar dökecek birini mi yaratacaksın? Halbuki biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz' dediler. Rabbın, 'ben sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu. Âdem'e isimlerin tamamını öğretti. Sonra bunları meleklere sorup 'haydi doğru iseniz onların isimlerini bana haber veriniz' dedi. Dediler ki 'sen yücesin; bizim senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen hakkıyla bilensin; hikmet sahibisin'.⁶

İlk adam öldüren Kâbil'dir. Bu olay Kur'an-ı kerimde şöyle anlatılır: "(Ey muhammed) onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat. Hani her biri birer kurban sunmuşlardı da birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden) 'andolsun seni mutlaka öldüreceğim' dedi. Diğeri de 'Allah, ancak müttakilerden kabul eder' cevabını verdi (ve devam etti): 'Andolsun ki sen, öldürmek için elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el kaldıracak değilim. Ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben istiyorum ki sen, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur'. Somunda nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti ve onu öldürdü; bu yüzden de ziyana uğrayanlardan oldu. Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Karganın yaptığını görünce kâtil kardeş), 'yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim ben' dedi ve pişmanlardan oldu".⁷ Haksız yere insan öldürdükten sonra sonsuz kedere gömülen, rüyasında bir kâbus halinde kurbanını gören kâtil sayısı dünyada az olmasa gerektir. Habil-Kâbil kıssası, biraz değişik tarzda Tevrat'ta da vardır.⁸ Zaten Kur'an-ı kerim, kendinden önceki ilahi dinlerin bozulmamış esaslarını tasdik eder. Şöyle buyrulur: "De ki Cebrâil'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rahberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve mü'minler için de müjdeci olarak indirmiştir".⁹

⁶ Bakara 2/30-2

⁷ Mâide 5/27-31

⁸ Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit, Tekvin 4/1-16, İstanbul, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1988

⁹ Bakara 2/97; benzer âyetler için bk. Âlü İmran 3/3-4, 50; Mâide 5/46, 48; Fâtır 35/31; Ahkâf 46/30; Saf 61/6

Kâbil, böyle kötü bir çığır açmış oldu. Bunu Hz. Peygamber şöyle açıklamıştır: *"Haksız yere öldürülen her insan yüzünden bir parça günah da ilk kâtil olan âdemoğluna yazılır. Çünkü öldürme çığırını ilk defa o açmıştır"*.¹⁰

İnsan öldürmenin günahının büyüklüğünü anlatmak için Hz. Peygamber bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde, insanlar arasında ilk halledilecek konu, kan (dökme suçları) dır"*.¹¹

Müslümanlar birbirleriyle din kardeşidirler. Bu kardeşliğin en yüksek düzeyde korunması zorunludur. Haksız yere cana kıymalar, kan dökmeler, adam öldürmeler bunu kökünden sarsar. Bunun için Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İki müslüman birbirleriyle silahlarıyla (kılınçlarıyla) karşı karşıya gelirlerse bunlardan öldüren de öldürülen de ateştedir"*. Dediler ki: Ey Allah'ın rasulü; öldüren ateşte ama öldürülen niçin cehenneme gider? Buna şöyle cevap verdiler: *"Çünkü o da arkadaşını öldürmeyi çok istiyordu"*.¹²

İnsan öldürmenin çok günah ve ağır bir suç olduğunu anlatmak için bir başka hadisinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Allah taalâ katında dünyanın elden çıkması, bir müslümanı öldürmekten daha hafiftir"*.¹³

İnsan öldürmek bir cinayettir. Dünyaya gelmiş bir insani öldürmeye cinayet denir.¹⁴

Cinayet, genellikle bir saldırganlık sonucu işlenir.

Biyolojiye göre saldırganlık (agressivite), her canlı yaratıkta bulunan olağan davranışlardan biridir. Agressivite esas itibariyle iki yönlüdür. Bir taraftan yıkıcılık ve düşmanlık, diğer taraftan da yapıcılık ifade eder. O halde saldırganlık bu iki yönlü anlamı ile kişi ile içinde bulunduğu toplum arasında geçen seçici bir süreçtir. Bu seçme bütün aşamalarda olur. Bu seçme süreci çoğu kez saldırganlık eğilimimizi kontrol eder. Ancak insanda bir düzen vazifesini gören nörovejetatif sinir sistemi saldırganlığın dışa vurulması veya dizginlenmesi hallerinde önemli bir rol oynar. Nitekim bu sistemlerinde düzensizlikleri olanlar (nörovejetatif distoni) veya çok heyecanlı olan (emotif) yapıları insanlar regülatör (düzenleyici) sistemin gevşemesi halinde öfkeli, saldırgan olurlar. İnsanın duyuşsal yani affektif yükü dolu olması ve

¹⁰ Buhârî, cenâiz 33, enbiya 1, diyât 2, itisâm 15; Müslim, kasâme 27; Tirmizî Ebû İsâ Muhâmmed b. İsâ b. Sevra, Sünen, ilim 14, Kahire, 1356/1937, (tah. Ahmed Muhammed Şâkir) ; Nesâî, tahrîm 1; İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, Sünen, diyât 1, Mısır, Dâru lhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1372/1952; Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, I, 1405/1985, 383,430,433

¹¹ Müslim, kasâme 28

¹² Buhârî, îman 22, diyât 2, kasâme 2; Müslim, fiten 14-5; Ebû Dâvûd, fiten 5; Nesâî, tahrîm 29, kasâme 7; İbn Mâce, fiten 11; A.b. Hanbel, Müsned IV, 401, 418, V, 43, 47-8

¹³ Tirmizî, diyât 7; İbn Mâce, diyât 1; Nesâî, tahrîm 2

¹⁴ Kâsânî Alâü'd-Dîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, Bedâiu's-Sanâi, Beyrut, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1394/1974, VII, 233

bunun başkasıyla da gergin bulunması saldırganlık için uyarıcı etkenlerdir. Bunun gibi birtakım sınırlara ait, hormonal ve biyolojik bazı faktörler de saldırganlığın patlak vermesinde hazırlayıcı nedenler olabilir. Sosyal çevre olaylarına ait kaynaşmalar, kışkırtmalar, kollektif öfkeler, ideolojik baskılar, terbiyeler fertlerde ve dolayısı ile toplumlarda saldırganlık reaksiyonları yaratabilir. Futbol sahasında, aşağı yukarı 40 vatandaşın ölmesine yol açan Kayseri-Sivas trajedisi oldukça zamanımızda görülen kollektif saldırganlık örneklerinden biridir. Zaman zaman futbol maçlarında benzerleri görülmektedir.¹⁵

Erginlerde saldırganlık bir atılganlık eğilimi halinde birçok insanda bir düşmanlık şeklinde görülür. Saldırganlık, örneğin moral prensipler hesabına aktif veya baskılı (refüle) olur. Babasına karşı içinde saldırganlık dürtüsü olan bir erginin, bu saldırganlığını, babasını ne şekilde olursa olsun vurmaya engelleyen moral hesabına tadil etmesi bir çeşit savunma mekanizmasına bağlıdır. Bu saldırganlık birkaç şekilde olabilir. Çok çeşitli ve dürtüsel davranışın belirtisi olarak yapısal saldırgan tepki özellikle saralı insanlarda bulunur ve hatıranın kısa bir süre içinde kaybolduğu nöbette, kudurgunluk hali içinde insan en sevdiğini, hiç tanımadığını öldürebilir. Yine çok defa âilevî veya irsî bir eğilimin şu veya bu etkenle uyarılmasıyla bazı kişiler nöbetler şeklinde saldırganlık akseleri gösterirler. Bunlara **manyak** kişiler denir. Saldırgan huy ve davranış bazı insan kabilelerinde kollektif bir şekilde görülür. Şuurları ve mantıklı düşünme (lojik) dışındaki ruh fonksiyonları sağlam olan **paranoyak** şüpheli hastalarda hezeyanlarının körüklediği sürekli bir saldırganlık eğilimi vardır. Nitekim kıskançlarda, biraz da içki veya körüklenen şüphe ile bu daha kolay uyanır.

Saldırganlık birçok insanda **toksik bir yüklenmenin** (uyuşturucu bağımlılığının) ifadesi olabilir. Kronik alkolikler, toksikomanlar (uyuşturucu bağımlıları), ihtiyaç halinde bulunan toksikomanlar, içkiyi yeni bırakmış olan bekriler böyledir.

Davranış ve karakter kalıntılarını tahrip eden bütün sinir sistemi âfetleri, saldırganlık davranışları ve nöbetleri için uygundur. Çocuk anselopatileri, çocukluğun erken ansopalitleri, kafa travmaları... gibi. Nitekim trafik kazalarından sonra mizaçları sertleşen, âile çevrelerine sık sık saldıranlar ve sinir buhranları gösterenler az değildir.

Bütün kronik ruh hastalıklarında zaman zaman saldırganlıklar görülebilir. Şizofreni, mistik deliler, hallüsinasyon belirtisi gösteren kronik ruh hastaları, şüphe içinde yaşayan ve her şeyi yorumlayan paranoyak hastalar, erotomanlar yani sevda delileri, marazi kıskançlık deliliği içinde olanlar böyledir.

Bazı kollektif saldırganlıklarda sosyo-ekonomik faktörler vardır.¹⁶

¹⁵ Adasal, Rasim, Medikal Psikoloji, İstanbul, Minnetoğlu Yayınevi, 1977, s. 341-3

¹⁶ Adasal, R., a.g.e., s. 345-6

Kişilik ve çevre faktörleri, insanı suç işlemeye hazır hale getirebilir. Çete kurma, grup teşkil etme de suç işlemeye ve cinayetlerde etken olur. Fırsat eşitsizliği, engellemeler, ayırım, mahkumiyet, sabikalı olma, korku, tehdit, fakirlik, haset, kıskançlık... bütün bunlar suç işlemeye soyolojik faktörlerdir.¹⁷

Suç işlemeye biyolojik ve psikojenik teori olarak da şunlar söylenir:

Kişilerin, özellikle bağımlıların ihtiyaçları; kişilik bozuklukları; uyumsuz, nörotik kişiler; duygusal dejenerasyona uğrayanlar. Kişideki patoloji: Buna göre mevcut suç çevre sadece açığa çıkarmış olur. Bazı içgüdüler: Bunlar bilinç altında bulunmaktadır. Ama insan bunların kendinde var olduğunun farkına varamaz. Bütün bunlar fonksiyonel davranış bozukluklarıdır. Amacını aşan, kişi tarafından istenmeyen, bilinçsizce yapılan davranışlardır. Ama insan bunları daha sonra farklı bir şekilde yorumlar.¹⁸

Emile Durkheim'a (ö. 1917) göre her toplumda suç vardır. Fakat toplumlar bunu önlemede farklılık gösterirler. Normlardaki (değerlerdeki) dejenerasyon ve çatışma, göçlerle çok açığa çıkar. Göçlerle gelenler yeni kültüre uyum sağlayamazlar.

A.B.D. deki yapılan araştırma ve istatistiklere göre büyük şehirlerde cinayetler daha çok erkekler tarafından işlenmektedir.

Kâtilerin yaşları 15-24 arasındadır ve bunlar erkektir.

Irza geçme, gasp ve tecavüz suçları cinayetle birlikte işlenmektedir.

Bu suçları işleyenler, ekonomik ve kültürel seviyenin düşük olduğu semtlerde yaşamaktadırlar.

Genç maktüller (kurbanlar) daha çok fakir, zenci erkeklerdir.

Yaşlı maktüller daha çok beyaz ırktandır.

Kâtilerin durumu incelendiğinde şunlar göze çarpıyor:

- * Bunların gelir düzeyleri düşük.
- * Fiziki bozukluk ve problemleri var.
- * Aşırı bağımlılıkları var. (Çeteye, gruba, tarikate vs.).
- * Irka bağlı insanlar.
- * Aileleri parçalanmış, ayrı yaşıyor veya boşanmışlar.
- * Anneleri çalışıyor.

¹⁷ Cortés, Juan B. with Gatti, Florence M., Delinquency and Crime, New York, Seminar Press, 1972, s. 178-81

¹⁸ Cortés with Gatti, a.g.e., s. 182-7

- * Eğitim seviyeleri ve meslek edinme kabiliyetleri düşük.
- * Yüksek oranda işsizlik var.
- * Tek başlarına yaşayan bekâr erkekler.
- * Çok kalabalık âilelerden geliyorlar.
- * Standardların altındaki bir evde oturuyorlar.
- * Aralarında tüberküloz yaygın ve çocuk ölüm oranları yüksek.
- * Yine bunlar arasında nüfus artış oranı yüksek.¹⁹

Paraya, mala ve eşyaya tama etme yüzünden de cinayetler işlenmektedir.

Hız. Âdem'in yaratılışı esnasında melekler, yeryüzünde fesat çıkaracak ve kan dökcek olmasına rağmen insanın yaratılmasındaki hikmeti ve sırrı öğrenmek maksadıyla böyle bir soru sormuş olabilirler.²⁰

Melekler, bütün insanların bozgunculuk yapacaklarını ve kan dökceklerini sanmışlardı. İnsanlar içinde böyle davrananlar olacaktı. Fakat genelleme doğru değildi.²¹

Âyette meleklerin, "*ya rab, seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz*"²² demeleri, senden başka birinin gaybı bilmesinden seni tenzih ederiz demektir.²³

Allah'ın Âdem'e "*bütün isimleri öğretmesi*",²⁴ mânalarıyla beraber cinsleri öğretmesi, zaruri olarak bunları ilham etmesi demektir.²⁵

"*Yeryüzünde bir halife yaratacağım*".²⁶ Yani irademden, kudret ve sıfatımdan ona bazı selahiyetler vereceğim, o bana izafeten, bana niyabeten mahlukatın üzerinde birtakım tasarruflara sahip olacak, benim namıma hükümlerimi icra ve tenfiz eyleyecek, o bu hususta asıl olmayacak, kendi zatı ve şahsı namına asaleten hükümleri icra edecek değil, ancak benim bir naibim, bir kalfam olacak, iradesiyle

¹⁹ Radzinowicz, L. and Wolfgang, Marvin E., The Criminal in Society, New York, Basic Books, Inc., Publishers, 1971, I, 256-62, 391-6

²⁰ Fahu'd-Dîn er-Râzî Ziyâü'd-Dîn b. Ömer, Mefâtihu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr), Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1410/1990, II, 190

²¹ Kurtubî Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Mısır, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1387/1967, I, 274

²² Bakara 2/32

²³ Kurtubî, a.g.e., I, 285

²⁴ Bakara 2/31

²⁵ Cassâs Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, Ahkâmü'l-Kur'ân, Kahire, Dâru'l-Mushaf, ty. I, 36; Kurtubî, a.g.e., I, 279

²⁶ Bakara 2/30

benim iradelerimi, benim emirlerimi, benim kanunlarımı tatbika memur bulunacak. Sonra onun arkasından gelenler ona halef olarak aynı görevi yapacaklardır.²⁷

Kimi zaman kargaşa çıkaracak ve kimi zaman da kan dökecek olan insan, görünürdeki bu kısmi kötülüklerin yanında onlardan daha büyük ve geniş kapsamlı iyilikler de yapacaktı. Sürekli gelişme, kesintisiz ilerleme, yapıcı sonuçlara ulaştırıcı (fakat) yıkıcı (gibi görünen) hareket, ısrarlı girişim, aralıksız araştırmacılık, bu dünyayı azimle değiştirme ve iyi düzeye çıkarma çabası onun eliyle gerçekleşecek iyiliklerdir.²⁸

Kıyas

Sözlükte kıyas, iz sürmek demektir. Çünkü cinayette mağdur veya velileri, câninin peşine düşerek onu aynı şekilde yaralar veya öldürürler. **Benzer** mânasına da gelir. Kıyas cezası islâm hukukunda bu mânadan alınmıştır. Câni, işlediği fiilin benzeri ile cezalandırılır. Bu da öldürmedir. Suç ve cezada benzerlik, denklik ve eşitlik söz konusudur. Hikâyeye kıssa denmesinin sebebi, bunun anlatılan şeye eşit ve denk olmasından dolayıdır. İki ağız birbirine denk olduğu için aynı kökten **makas** kelimesi türetilmiştir.²⁹

Haksız yere bir insanı öldüren kâtili, aynı şekilde öldürmeye veya yaralamaya yaralamaya, organını kesmeye **kıyas** denir.³⁰ Kıyasın bir başka adı da **kaveddir**. Çünkü suçlu, cezanın uygulanacağı yere genellikle bağlı olarak götürülür. Kaved, bağlı olarak sevk etmek, götürmek demektir.

Kıyas uygulanacak kâtil, cinayet işlemiştir. Cinayet aslında haram olan bir fiildir; kötülük (şer) yapmak demektir. Cana veya mala karşı işlenir. Fakat islâm hukukçuları bunu özel olarak cana ve insan vücudunun organlarına zarar veren bir suç mânasında kullanmışlardır. Mala verilen zararı da **gasp** ve **sirkat** (çalma, hırsızlık) kelimeleriyle ifade etmişlerdir.³¹

İnsan öldürmeyle ilgili hükümler şunlardır:

Kıyas, diyet, keffâret, günah ve mirastan mahrum etmek.³² Bunlardan bizim konumuz sadece kıyastır.

²⁷ Yazır, Muhammed Hamdi Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, Nebioğlu Basımevi, 1968, I, 299

²⁸ Seyyid Kutub, Fî Zılâli'l-Kur'ân, Beyrut, Dâru'l-Arabiyye, ty., I, 65 (çev. Uçan, Salih ve İnce, Vahdetin, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 1991, I, 79)

²⁹ F. Râzî, a.g.e., V, 51; İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed, Lisânü'l-Arab, "kss" mad., Beyrut, Dâru Sâdir, 1389/1970

³⁰ Cassâs, a.g.e. I, 64

³¹ İbn Âbidîn Muhammed Emîn, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'-Muhtâr, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1984, VI, 527; el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye, Küveyt, Vezâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'd-Dîniyye, "cinayet" mad., 1409/1989, XVI, 59

³² İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 527

Allah taalâ şöyle buyurur: "Onda (Tevrat'ta) onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralamalara karşılık kısas yazdık. Kim bunu bağışlarsa o, kendisi için keffâret olur. Kimler Allah'ın indirdiği ile hükmetmezlerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir".³³

Görüldüğü gibi Allah taalâ Tevrat'ta haksız yere cana kıymanın cezasının kısas olduğunu bildirmiştir. Fakat yahudiler bu hükmü değiştirdiler. Nadîr oğullarını, Kurayza Oğullarından üstün tuttular. Kısası, Nadîr oğullarına değil, Kurayza oğullarına mahsus hale getirdiler. İslâm dini gelince bu konuda eşitliği hakim kıldı. Kurayza oğulları, Hz. Peygamber'e kısas için başvurmuşlardı; o da eşitlik hükmünü verdi. Bunun üzerine Nadîr oğulları, "bizim hakkımızı azalttın" demişlerdi. Bu olay, âyetin iniş sebebi olarak söylenir. Kur'an'ın ve sünnetin bildirdiği eski dinlere ait hükümler, eğer neshedilmemişse müslümanları da bağlayan yardımcı delil olur.³⁴

Kısası uygulamak, şu âyetlerle bildirilmiştir: "Ey îman edenler; öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık taraflar hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa şüphesiz onun için elem verici bir azap vardır. Ey akıl sahipleri; kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız".³⁵

İslâm dini gelmezden önce yahudiler sadece kısası uyguluyorlardı. Hristiyanlar da yalnız affı tatbik ediyorlardı. Cahiliye arapları ise bazan kısası bazan da affı uyguluyorlardı. Fakat her ikisinde de haddi aşıyorlardı. Hem yahudiler hem de cahiliye arapları nezdinde kısas ve diyet konularında insanlar birbirlerine denk-eşit sayılmazlardı. İslâm dini, yaşama hakkı konusunda bütün bunları kaldırarak eşitliği ilan etmiştir.³⁶

Bu âyetlerle bildirilen hükümler hakkında Cassâs'ın (ö. 370/980) kanaati şöyledir: Taammüden (kasden) insan öldüren her kâtile kısasın uygulanması gerekir. Âyetteki **el-katlâ** (öldürülenler) kelimesi genel olduğu için maktül; köle, zimmi (gayr-i müslim vatandaşı), erkek, kadın olsa da bu genel hüküm değişmez. Bunu sadece mü'min maktüllerin kâtillerine hasretmek, -umumi hükmü tahsis edecek bir delil bulunmadıkça- doğru olmaz. Burada genel hükmü tahsis edecek bir delil yoktur.³⁷

³³ Mâide 5/45

³⁴ İbnü'l-Arabî Muhammed b. Abdillâh, Ahkâmü'l-Kur'ân, Beyrut, Dâru'l-Mârifet, 1392/1972, II, 625; F. Râzî, a.g.e., XII, 8; Kurtubî, a.g.e., VI, 191

³⁵ Bakara 2/178-9

³⁶ F. Râzî, a.g.e., V, 50; Yazır, M. H., a.g.e., I, 600-1

³⁷ Ahkâmü'l-Kur'ân, I, 165.

Âyette "*yazıldı*", farz kılındı, hüküm sabit oldu demektir.³⁸

Bakara suresinin 178. âyetinin iniş sebebi olarak şunlar söylenir: Cahiliye devrinde araplar kısas konusunda köleyi hüre, sade bir inanı asilzadeye, kadını erkeğe denk saymıyorlardı. Ayrıca "*öldürmeyi en iyi tarzda yine öldürme önler*" diyorlardı. Allah taâlâ bunları reddederek kısas konusunda hak almada eşitliği sağladı.³⁹

Kıyası uygulamak velinin veya mağdurun tercihine bağlıdır. Bunlar isterlerse uygulamak farz olur.⁴⁰

Maktülün velileri diyete çevirmezlerse, başkası değil sadece kâtilin kendisi öldürülür. Kıyası, yetkili makam tatbik eder. Kıyas uygulanırken, öldürme sadece kâtil ile sınırlı kalmayacak, başkalarına sirayet edecekse uygulama ertelenir. Meselâ kısasa tabi tutulacak bir kadın hamile ise kısas ancak çocuğunu doğurduktan sonra uygulanabilir. Çünkü islâma göre bir kimse başkasının cezasını çekmez.

Yakınları öldürülen insanların öfkeleri kolay kolay yatışmaz. Eğer bunlar güçlü iseler bazan cezalandırmada aşırı davranırlar. Güçleri yoksa zaaf gösteriler. Kan dökme suçları üç yönden diğer suçlardan farklılık gösterir.

1- İnsan öldürmede kişilerin seviyeleri birbirlerine denktir. Dökülen kanlar asilzadenin olsun veya olmasın bunlar birbirlerine eşittir. Güçlü, kuvvetli, hatırlı olanlar cezalandırmada ileri gidemezler. Zayıflarla aynı seviyede kalırlar.

2- Kan dökme suçları çok açıktır. Bunlar farklılık arzetmez.

3- İnsan öldürmek, maktülün yakınlarının gönüllerine büyük bir öfke doldurur. Güçlü iseler cezalandırmada ileri giderler. Zayıf iseler bir şey yapamadıkları için içleri kin ve intikam duygusuyla kaynar durur. Bunun için Allah taâlâ bu konuda insanları birbirlerine denk saymış, kan dökme suçunun cezasını bizzat kendi koymuş, güçlüye haddini bildirmiş, güçsüzün seviyesini yükseltmiş ve öfkesini yatıştırmıştır.⁴¹ Câni ne yapmışsa aynı şey kendisine uygulanmalıdır. Gerek mağdur gerekse velileri onun yapmadığı bir fiili yapmak suretiyle ileri gidemezler.⁴²

Kıyas, kâtile en az acı çektirecek bir tarzda uygulanmalıdır.⁴³

³⁸ Cassâs, a.g.e., I, 164; İbnü'l-Arabî, a.g.e., I, 61; Kurtubî, a.g.e., II, 244

³⁹ İbnü'l-Arabî, a.g.e., I, 61

⁴⁰ İbnü'l-Arabî, a.g.e., I, 61

⁴¹ Kurtubî, a.g.e., II, 245; Abdü'l-Kadir Üdeh, et-Teşrîu'l-Cinâiyyü'l-İslâmî, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992, II, 149; Muhammed Ebû Zehra, el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1976, s. 99-100

⁴² Cassâs, a.g.e., I, 198

⁴³ Cassâs, a.g.e., I, 200

Ebû Hanife (ö. 150/767), Ebû Yûsuf (ö. 182/792), İmam Muhammed (ö. 189/705) ve Züfer'e (ö. 158/775) göre kâtil, maktûlü ne ile öldürmüş olursa olsun kısas sadece kılınçla uygulanır.

İmam Mâlik (ö. 179/795) şöyle demiştir: Eğer sopayla veya taşla veya ateşle veyahut boğmakla öldürmüşse kâtil de aynı şekilde öldürülür.

İmam Şâfiî (ö. 204/820) de şöyle demiştir: Taşla vurmak suretiyle öldüren kâtil, aynı şekilde öldürülür. Yiyecek ve içecek vermeden hapsederek öldürmüşse kâtil de o kadar gün aynı şartlarda hapsedilir. Bü müddet içinde ölmezse kılınçla öldürülür. Müsle yapmak yani cesedin organlarını intikam maksadıyla parçalamak mekruhtur.⁴⁴

Bu konuda kâtile en az acı çektirecek bir metodla kısası uygulama tarzında olan Cassâs'ın, aynı zamanda hanefilerin görüşünü benimsemek gerekiyor. Gerçi hanefi fakihleri, kısasın kılınçla tatbik edileceğini söylemişlerdir. Çünkü onların devrinde en az acı çektirecek alet bu idi. Zamanımızda kılınçtan başka kâtile en az acı çektirecek başka bir vasıtalar da kullanılabilir.

Hz. Peygamber, "*sadece kılınçla öldürmeye kısas gerekir*" buyurmuştur.⁴⁵ Burada kılınçtan maksat, silahtır. Kılınç, silahtan kinayedir. Ebû Hanife'ye göre bir insan büyük taş veya kalasla öldürdüğü zaman ona kısas gerekmez. Fakat Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî'ye göre gerekir.⁴⁶

Kasden insan öldürmede kısası uygulamak için kullanılan alete ve silaha bakmamak daha doğru olsa gerektir. Çünkü insan öldürmek için teknolojik gelişmelerin karşımıza neleri çıkaracağını bugünden tahmin etmemiz mümkün değildir.

Bir kimse bir başkasına öldürünceye kadar şarap içirse kâtile de şarap içirmek caiz olmaz; kılınçla öldürülerek kısas uygulanır.⁴⁷

Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve Züfer, öldürme dışında hürlerle köleler arasında kısas yoktur; öldürmede ise hür, köle karşılığında; köle de de hür karşılığında kısasa tabi tutulur demişlerdir. İbn Ebî Leylâ (ö. 148/765), bu iki sınıf arasında yaralamalarda da kısasın uygulanacağını söylemiştir. İmam Mâlik'e göre yaralamalarda hür ile köle arasında kısas yoktur. Öldürmede ise köle, hür maktûl karşılığında öldürülür. Fakat hür, maktûl köle karşılığında öldürülmez. İmam Şâfiî'nin kanaati şöyledir: Öldürmede kısas uygulanan her şahsa yaralamalarda da uygulanır. Hür bir kimse, köleyi öldürse de yaralasa da kısasa uğramaz. Cassâs, köle

⁴⁴ Cassâs, a.g.e., I, 198

⁴⁵ İbn Mâce, diyât 25

⁴⁶ Serahsî Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl, Mabsût, Mısır, Matbaatü's-Saâde, 1331, XXVI, 122

⁴⁷ Cassâs, a.g.e., I, 201

karşılığında hür kâtilin de kısasa tabi tutularak öldürüleceği görüşündedir. Çünkü ilgili âyetteki "**el-katlâ**" (maktüller) kelimesi geneldir ve yaralamalar bu mânaya dahil değildir.⁴⁸

Kıyas, kul hakkı olmakla beraber bunda Allah hakkı da vardır. Fakat kul hakkı üstündür.⁴⁹

Kıyas gerektiren suçların toplumu ve kişiyi ilgilendiren iki yönü vardır:

Bir kişiyi haksız yere öldürmek, bütün insanları öldürmek gibidir. Faziletli toplum, insanı bu suçlardan koruyan âdetâ bir şemsiye (gölgelik) olmalıdır. Haksız yere cana kaseden, bu suçu aynı zamanda topluma karşı da işlemiş demektir. böyle bir tecavüze uyrayan kişi, doğrudan doğruya haksızlıkla karşı karşıya kalmıştır. Bu suçun cezası, yapılan fiile denk olmalıdır. Gönüllerdeki kini yatıştırmalıdır. Bundan dolayı kısasın uygulanması zorunludur.⁵⁰

Bir kişi bir şahsı yaralasa fakat yaralı ölmemiş olsa, başka bir şahıs gelerek yaralının başını kesse ikincisi kâtil olur; birincisi ise yaralama hükümlerine göre yargılanır.⁵¹

Erkek-Kadın Arasında Kıyas

Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve Züfer'e göre erkeklerle kadınlar arasında yaralamalarda değil sadece öldürmede kısasın uygulanacağını daha önce söylemiştik. İbn Ebî Leylâ, İmam Mâlik, Sevrî (ö. 161/778), Evzâî (ö. 157/774) ve Şâfiî'ye göre erkekle kadın arasında hem öldürmede hem de yaralamalarda kısas uygulanır.⁵²

Mü'min-Kâfir Arasında Kıyas

Nahaî (ö. 96/714), Şa'bî (ö.104/772) ve rey fıkıhçılarına göre bir müslüman, kasden bir zimmîyi yani gayr-i müslim vatandaşı öldürürse kısasa tabi tutularak öldürülür. Şâfiî'ye göre öldürülmez. Çünkü kısası uygulamak için kâtil ile maktül arasında **denklik** yoktur. Mü'minle kâfir birbirlerine denk değillerdir. Ceza diyete çevrilir. İmam Mâlik'e göre eğer gafil avlayarak öldürürse kısas uygulanır; değilse uygulanmaz. Ebû Hanife bu konuda, "*biz onda (Tevrat'ta) onlara cana karşılık can... yazdık*"⁵³ âyetini delil gösterir. Çünkü cana karşılık can alınmaktadır. Şâfiîler buna şöyle karşılık verirler: Bu âyet, bizden önceki dinlere ait bir hükmü bildirmektedir. Bizden öncekilerin hükmü bizi bağlamaz. Ayrıca "*kâfire karşılık mü'min*

⁴⁸ Cassâs, a.g.e., I, 167.

⁴⁹ M.Ebû Zehra, a.g.e., s. 102

⁵⁰ M.Ebû Zehra, a.g.e., s. 102

⁵¹ A. Üdeh, a.g.e., II, 51

⁵² Cassâs, a.g.e., I, 171; İbnü'l-Arabî, a.g.e., II, 627; İbn Kudâme Şemsü'd-Din Muhammed b. Ahmed, el-Muğnî, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1405/1984, VIII, 235 (parag. no: 6640)

⁵³ Mâide 5/45

öldürülmez"⁵⁴ hadisini delil olarak kullanırlar.⁵⁵ Hanefilerin yaşama hakkına önem verdikleri, şâfiîlerin ise dînî bir gayret içinde oldukları görülüyor.

Birden Çok Kişi, Bir İnsanı Öldürürse

Birden çok kişi, iştirak halinde bir insanı öldürürse kâtillerin hepsi kısasa tabi tutularak öldürülür. İmam Mâlik ile Ahmed b. Hanbel'in (ö.273/886) buna, karşı görüşleri vardır.

Hanefîlere göre haber-i vâhid, sahih kıyasa tercih edilir. İmam Mâlik'e göre ise sahih kıyas, haber-i vâhide tercih edilir. Buna dayanarak hanefîler, bir kişinin kâtili olan birden fazla insanın kısasa tabi tutularak öldürüleceğini söylemişlerdir. Ömer b. el-Hattâb'tan (ö.23/643) âhad yolla rivayet edilen hadisi⁵⁶ delil saymışlardır. İmam Mâlik'e göre bir kişinin kâtili olan bir çok kişi kısas uygulanarak öldürülmez. Onun bu konuda haber-i vâhidi bırakarak kıyasa yöneldiğini görüyoruz. Ahmed b. Hanbel'e göre bu durumda kısası uygulamak için kisasta aranması gereken **denklik** şartı yoktur. Bir kişi ile bir grup insan arasında bu şartın bulunmayacağı açıktır. Bu görüşe şöyle cevap verilmiştir: İnsanlar, bir kişinin kâtili olarak bir gruba kısasın uygulanmadığını görünce rakiplerini hep birden öldürmek için yardımlaşırlar. Kötü maksadlarını böyle gerçekleştirirler. Mağdurun velileri, kâtil sayısı birden çok olunca, istedikleri takdirde bunların hepsine birden kısası uygulatabilirler; isterlerse bazılarının cezasını diyete çevirirler.⁵⁷

Çocuğunu Öldüren Baba

İslâm fıkıhçılarının büyük çoğunluğuna göre çocuğunu öldüren babaya kısas uygulanmaz. Bu konuda dede de baba gibidir. İmam Mâlik şöyle der: Baba, çocuğunu kasden yere yatırıp boğazlamışsa ve öldürme fiilini açıkça gerçekleştirmişse kısas uygulanarak öldürülür. Fakat terbiye etmek, sıkıştırmak için oğluna silah atmış da öldürmüşse kısas tatbik edilmez. Diğer fakihler İmam Mâlik'in bu görüşüne katılmazlar. Çocuğunu öldüren anne de baba hükmündedir. Burada

⁵⁴ Buhârî, ilim 39, cihad,17, diyât 24, 31; Ebû Dâvûd, diyât 11, 147; Tirmizî, diyât 16; Nesâî, kasâme 9, 14; İbn Mâce, diyât 21; Dârimî, diyât 5; A. b. Hanbel, Müsned, I, 79, 119, 122, II, 178, 192, 194, 211, 215

⁵⁵ Şâfiî Muhammed b. İdris, el-Ümm, Beyrut, Dâru'l-Mârifet, 1393/1973, VIII, 237; Cassâs, a.g.e., I, 173; İbnü'l-Arabî, a.g.e., II, 625-7; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 218 (parag. no: 6592)

⁵⁶ Mâlik b. Enes, el-Muvatta', ukûl 13. Kahire, Halebî, 1370/1951

⁵⁷ Cassâs, a.g.e., I, 180; Debûsî Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa, Te'sisü'n-Nazar, Beyrut, ty., s. 99, 101-2; İbnü'l-Arabî, a.g.e., I, 65; Kâsânî, a.g.e., VII, 238; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 230 (parag. no: 6632), 284 (parag. no: 6761); Zeylâi Fâhru'd-Dîn Osman b. Ali, Tebyînu'l-Hakaik Şerhu Kenzi'l-Dekaik, Mısır (Bulak), el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1315, VI, 114-5; Kâdizâde Şemsü'd-Dîn Ahmed, Tekmiletü Fethi'l-Kadir, Mısır (Bulak), el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1318, VIII, 278; Meydânî Abdü'l-Ğanî el-Ğuneymî, el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1405/1984, III, 150

hükmün illeti cüz'iyettir. Yani çocuğun, ebeveynin bir parçası gibi düşünülmesidir ve bu illet teaddî (sirayet etme, intikal etme) özelliğindedir. Ceza, tâzire çevrilir.⁵⁸

Hür İle Köle

Sahibi (mevlâsı), kölesini öldürünce Ebû Hanife'ye göre kısas uygulanarak öldürülür. Çünkü ona göre, köleye karşılık olmak üzere hür bir kimse öldürülür. Fakat başka fakihler bu görüşe karşı çıkarlar ve ikisi arasında denkliğin bulunmaması gerekçesiyle bu durumda hür olan bir kişinin kısasa tabi tutulamacağını söylerler. Kâtil, böyle bir durumda tâziren cezalandırılır.⁵⁹ Ebû Hanife'ye hak vermek gerekiyor.

Denkliği Sağlamanın Zor Olduğu Yaralamalar ve Kisas

Kisas uygulanırken suça denk bir ceza vermek mümkün olmazsa kısastan vazgeçilir. Baştaki, karındaki yaralamalarla kemiği kırarak yerinden çıkarmalar böyledir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "*Baştaki, karındaki yaralama ve kemiği kırarak yerinden çıkaran yaralamalara kısas uygulanmaz*".⁶⁰ Baştaki yaralamaya **me'mûme**, karındakine **câife** denir. Kırarak kemiği yerinden çıkarmaya da **münakkile** adı verilir. Böyle yaralamalarda fâile kısas uygulanırken onun ölmeyeceğinden emin olmak gerekir ki bu da çok zordur.⁶¹

Kisası Diyete Çevirme

Veli, kisası diyete çevirip çevirmeme konusunda muhayyerdir. Diyet, maktülün kan bedeli demektir. Bu bedel istenirken borçlu çok sıkıştırılmaz ve sert muameleye maruz kalmaz. Diyetin ödenmesi de geciktirilmez, en iyi bir şekilde ödenir.⁶²

Kisasın bütün çeşitlerinde mağdur veya velisi, cezanın uygulanmasını isteyebilir; diyete çevirebilir veya affedebilir. Bu yüzden kısas cezaları, affetme mümkün olmayan had cezalarına benzemez. Çünkü daha önce de söylendiği gibi kısasta kul hakkı daha çoktur.⁶³ Kisası affetmek, ceza vermeyi nihaî olarak ortadan kaldırmaz. Sadece kısas şeklinde cezalandırmayı önlemiş olur. Cezanın aslı düşmez. Yalnız ağır bir ceza olan kisasın uygulanmasının önüne geçilir.⁶⁴

⁵⁸ Konuya delil olan hadis için bk. Tirmizî, diyât 9; İbn Mâce, diyât 32; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 49; Cassâs, a.g.e., I, 178; İbnü'l-Arabî, a.g.e., I, 64-5; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 226-7 (parag. no: 6621-3); İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 534-5; Yazır, M.H., a.g.e., I, 604.

⁵⁹ Cassâs, a.g.e., I, 169; İbnü'l-Arabî, a.g.e., II, 625-7; Yazır, M.H., a.g.e., I, 604

⁶⁰ İbn Mâce, diyât 9

⁶¹ Şâfiî, el-Ümm, VIII, 242; Cassâs, a.g.e., I, 199; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 256 (parag. no: 6687); Vehbe ez-Zuhaylî, el-Fıkhü'l-İslâmî, Dimeşk, Dâru'l-Fıkr, 1409/1989, VI, 352

⁶² İbnü'l-Arabî, a.g.e., I, 66-8

⁶³ M. Ebû Zehra, a.g.e., s. 102

⁶⁴ M. Ebû Zehra, a.g.e., s. 103

Kıyas ve Keffâret

Kasden insan öldüren, kısasa tabi tutulsun veya tutulmasın hanefilere göre buna keffâret gerekmez. Çünkü taammüden cinayet işleme, keffâretten daha büyüktür. İmam Şâfi'ye göre gerekir.⁶⁵ Fakat kazara bir mü'min diğer bir mü'mini öldürürse keffâret gerekir. Konuyla ilgili âyet şöyledir: "Kazara olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı yoktur. Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin, mü'min bir köle âzâdetmesi ve ölenin âilesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün âilesi o diyeti bağışlamış ola. (Bu takdirde diyet vermez). Eğer öldürülen mü'min olduğu halde, size düşman olan bir toplumdan ise mü'min bir köle âzâdetmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir toplumdan ise âilesine teslim edilecek bir diyet ve bir mü'min köleyi âzâdetmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay ardarda oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir."⁶⁶ Kazara insan öldürmedeki keffâretin bir hikmeti de ölüme sebep olanın gönlünü huzura kavuşturmak olsa gerektir.

Akıl Sahipleri İçin Kısasta Hayatın Olması

Kur'an-ı kerimde "ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır, böylece korunursunuz"⁶⁷ buyurulmuştur. Âyette bu esas, çok veciz ve çok güzel bir tarzda anlatılmıştır. Kâtil, öldürüleceğini bilirse aklın-mantığın gereği olarak başkasını öldürmekten vazgeçer; kısas cezasına çarptırılmaz. Hem kendisi hem de karşısındaki hayatta kalır. Bunların yakınları için de aynı şeyler geçerlidir.⁶⁸ Araplar arasında bu konuyla ilgili olarak şu vecizeler vardı: "Bazı kimseleri öldürmek, toplumu yaşatmak demektir". "Öldürmelerin azalması için idamları çoğaltınız". "Öldürmeyi en iyi önleyecek şey yine öldürmedir". Bu son cümle, bunların içinde en güzel bulunanıdır. Ama Kur'an'ın ifadesi en fasih olanıdır.⁶⁹

Kıyas bir ibret-i müessire olur. Başkasını öldürmeyi tasarlayanı bundan meneder. Cahiliye devrinde bir kişi öldürülünce iki kabile birbirine girer ve çok sayıda insan öldürülürdü. Kıyas uygulanınca bunun önüne geçildi. Konuyla ilgili âyetteki "hayat" necat, kurtuluş demektir.⁷⁰

Kıyası Uygulama Şartları

Bunları kâtilde ve maktülde aranacak şartlar olmak üzere iki ana grupta toplamak gerekir:

65 Serahsî, Mabsût, XXVII, 84

66 Nisa 4/92

67 Bakara 2/179

68 Yazır, M.H., a.g.e., I, 609-10

69 F. Râzî, a.g.e., V, 61

70 Kurtubî, a.g.e., II, 256-7

A- Kâtilde aranan şartlar şunlardır:

a- Kâtil, âkil ve bâliğ olmalıdır. Deli ve çocuğa kısas uygulanmaz. Kâtile kısas uygulamak için onda erkek, müslüman ve hür olma şartları aranmaz. Konunun detayına dair yukarıda bilgi verilmişti.

b- Kâtil, öldürmeyi kasetmiş (müteammid) olmalıdır.

c- Kasıdda (taammüdde) şüphe olmamalıdır.

d- Kâtil, cinayeti kendi hür iradesiyle işlemiş olmalıdır. Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed bu görüştedirler. Züfer ve İmam Şâfiî'ye göre mükreh yani zorlanan da kâtil olmuşsa kısasa tabi tutulur.

B- Maktül ile ilgili şartlar da şunlardır:

a- Maktül, kâtilin bir parçası gibi olmamalıdır. Çocuğunu öldüren babanın, kısasa tabi tutularak öldürülmeceği konusuna daha önce temas etmiştik. Anneler, dedeler ve nineler de aynı hükümde idiler. Bu kanaate varılırken çocuk, babasının bir parçası gibi düşünülmüştür.

b- Maktül, kâtilin mülkü olmamalıdır veya mülk şüphesi bulunmamalıdır. Köle, sahibinin mülkü sayılır. Mükâteb, müdebber ve ümmü veled durumundaki kölelerde ise mülkiyet şüphesi vardır. Fakat köle, sahibini öldürürse kendisine kısas uygulanır. Konunun detayına dair yukarıda bilgi verilmişti.

c- Maktül, can güvenliği olan birisi (mâsûmü'd-dem) olmalıdır. Muharip kâfire veya mürtede karşılık müslüman veya zimmî kısasa tabi tutularak öldürülmez.

Organları tam olan kâtil, eksik uzuvlu maktüle; âlim kâtil, cahil maktüle; asilzade kâtil, sade bir maktüle; akıllı kâtil, deli maktüle; bâliğ kâtil, çocuk maktüle; erkek kâtil, kadın maktüle; hür kâtil, köle maktüle; müslüman kâtil, cizyesini ödeyen zimmî maktüle karşılık kısasa tabi tutulur. İmam Şâfiî'ye göre müslüman kâtilin zimmî maktüle yine hür kâtilin, öldürdüğü köleye mukabil kısasa uğramayacağını daha önce görmüştük.

Hanefilerin dışındaki islâm hukukçuları, can güvenliğini **müslüman olmaya** ve **emana** bağlamışlardır.

Maktülün ölmesi, câninin fiili sonucu olmalıdır. Fiil vurma, yaralama, boğazlama, yakma, boğma, zehirleme vs. olabilir.

Mâlikiler öldürmede kısasın uygulanabilmesi için **udvanı** yani düşmanlık ve tecavüzü şart koşarlar. Bunlara göre öldürme aleti ve şekli önemli değildir. Öldürmede herhangi bir alet kullanılmış olabilir.⁷¹

⁷¹ Sahnûn b. Abdi's-Selâm b. Saîd, el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Mısır, Matbaatü's-Seâde, 1323, VI, 308; Kâsânî, a.g.e., VII, 233-8; Zeylaî, a.g.e., VI, 97-8, 100; İbn Kudâme, a.g.e., VIII, 214 (parag. no:

Sonuç:

Dinin gerçekleştirmek istediği en önemli hedeflerden birisi de canı, tecavülden korumak, kisası uygulayarak zalim ve zorbaları insan kanı dökmekten vazgeçirmektir. Her ilâhî dinde bu esas vardır. Bu temel kaide İsrailoğullarından önce de vardı; onların zamanında yine vardı; onlardan sonra da yine var olacaktır; kaide mutlaktır.⁷²

Hayatı koruma, can güvenliğini sağlama konusunda inanç, ahlâk ve hukuk işbirliği etmelidir. Bunu sadece hukukun omuzuna yüklemek hukuku zayıflatır. Haksız yere cana kıyacak bir kâtil, bunun cezasını hayatı ile ödeyeceğini iyi bilmelidir; büyük günah işlediğine ve bunun maddi müeyyidesinin yanısıra aynı zamanda mânevi sorumluluğunun olduğuna kesin olarak inanmalıdır.

6583), 226 (parag. no: 6617), 251-2 (parag. no: 6679); İbn Âbidîn, a.g.e., VI, 532; A. Üdeh, a.g.e., II, 12, 25-6; M. Ebû Zehra, a.g.e., s. 107; V. ez-Zuhaylî, a.g.e., VI, 224-8, 258-9

⁷² İbnü'l-Arabî, a.g.e., II, 591

BİBLİYOGRAFYA

- Abdü'l-Kadir Üdeh**, et-Teşriü'l-Cinâiyyü'l-İslâmî, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992
- Adasal, Rasim**, Medikal Psikoloji, İstanbul, Minnetoğlu Yayınevi, 1977
- Ahmed b. Hanbel** (ö. 241/855), Müsned, Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1405/1985
- Buhârî Muhammed b. İsmâîl** (ö. 256/870), Sahîh, İstanbul, Âmira, 1315
- Casssâs Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî** (ö. 370/980), Ahkâmü'l-Kur'ân, Kahire, Dâru'l-Mushaf, ty.
- Cortés, Juan B. with Gatti, Florence M.**, Delinquency and Crime, New York, Seminar Press, 1972
- Debûsî Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsâ** (ö. 430/1039), Te'sîsü'n-Nazar, Beyrut, ty.
- Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî** (ö. 275/888), Sünen, Humus, (nşr. Muhammed Alî es-Seyyid), 1388/1969
- Fahru'd-Dîn er-Râzî Ziyâü'd-Dîn b. Ömer** (ö. 606/1209), Mefâtihu'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr), Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1410/1990
- İbn Âbidîn Muhammed Emîn** (ö. 1252/1836), Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'-Muhtâr, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1984
- İbn Kudâme Şemsü'd-Dîn Muhammed b. Ahmed** (ö.682/1309), el-Muğnî, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1405/1984
- İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni** (ö. 275/886), Sünen, Mısır, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1372/1952
- İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed** (ö. 711/1311), Lisânü'l-Arab, Beyrut, Dâru Sâdır, 1389/1970
- İbnü'l-Arabî Muhammed b. Abdillâh** (ö. 543/1148), Ahkâmü'l-Kur'ân, Beyrut, Dâru'l-Mârife, 1392/1972
- Kâdîzâde Şemsü'd-Dîn Ahmed** (ö. 988/1580), Tekmiletü Fethi'l-Kadîr, Mısır (Bulak), el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1318
- Kâsânî Alâü'd-Dîn Ebû Bekr b. Mes'ûd** (ö. 587/1191), Bedâiu's-Sanâi, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l Arabî, 1394/1974
- Kurtubî Muhammed b. Ahmed el-Ensârî** (ö. 671/1272), el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Mısır, Dâru'l-Kâtibi'l-Arabî, 1387/1967

- Mâlik b. Enes** (ö. 179/795), el-Muvatta', Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1370/1951
- Meydânî Abdü'l-Ğanî el-Ğuneymî** (ö. 1289/1881), el-Lübâb fî Şerhi'l-Kifâb, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1405/1984
- Muhammed Ebû Zehra** (ö. 1974), el-Cerîme ve'l-Ukûbe fi'l-Fıkhi'l-İslâmî, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1976
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî** (ö. 261/874), Sahîh, Mısır, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374/1955
- Nesâî Ebû Abdi'r-Rahmân Ahmed b. Şuayb** (ö. 303/915), Sünen, Mısır, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1348/1930
- Radzinowicz, L. and Wolfgang, Marvin E.**, The Criminal in Society, New York, Basic Books, Inc., Publishers, 1971
- Sahnûn b. Abdi's-Selâm b. Saîd** (ö. 240/854), el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Mısır, Matbaatü's-Seâde, 1323
- Serahsî Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl** (ö. 483/1090), Mebsût, Mısır, Matbaatü's-Saâde, 1331
- Seyyid Kutub**, Fî Zılâli'l-Kur'ân (ö. 1966), Beyrut, Dâru'l-Arabiyye, ty., (çev. Uçan, Salih ve İnce, Vahdettin, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 1991)
- Şâfiî Muhammed b. İdrîs** (ö. 204/819), el-Ümm, Beyrut, Dâru'l-Mârife, 1393/1973
- Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra** (ö. 279/892), Sünen, Kahire, 1356/1937, (tah. Ahmed Muhammed Şâkir)
- Yazır, Muhammed Hamdi Elmalılı** (ö. 1942), Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, Nebioğlu Basımevi, 1968
- Zeylaî Fahru'd-Dîn Osman b. Alî** (ö. 743/1343), Tebyînü'l-Hakaik Şerhu Kenzi'l-Dekaik, Mısır (Bulak), el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1315
- ez-Zuhaylî Vehbe**, el-Fıkhu'l-İslâmî, Dimeşk, Dâru'l-Fikr, 1409/1989

ANSİKLOPEDİLER VE DİĞERLERİ

- el-Mevsûatü'l-Fıkhiyye**, Küveyt, Vezâretü'l-Evkaf ve's-Şuûni'd-Dîniyye, 1409/1989
- Kitab-ı Mukaddes**, İstanbul, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 1976